

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.7.2024.331951>

ШАМАЄВА К. І.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського.
Доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри загального і спеціалізованого фортепіано (Київ, Україна).

Shamayeveva, Kira. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Doctor of Art Studies, Professor, Professor of the General and Specialized Piano Department (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1869-5029>

© Шамасва К. І., 2024.

kishamaeva@gmail.com

ВЕЛИКЕ В МАЛОМУ:

«24 ДИТЯЧІ П'ЄСИ ДЛЯ ФОРТЕПІАНО»

ВІКТОРА КОСЕНКА У ДЗЕРКАЛІ ЕПОХИ

GREAT IN SMALL: “24 CHILDREN’S PIECES FOR PIANO” BY VIKTOR KOSENKO IN THE MIRROR OF THE ERA

У фундаментальній, логічно, просто й майстерно написаній монографії «Музичний модернізм як *terra cognita*» Олена Корчова, на відміну від Бориса Лятошинського, представника авангарду (радикального), згадує Віктора Косенка як митця модернізму (поміркованого) [2020, с. 38–39]. Дослідниця відкидає твердження про Косенка як митця-імітатора і вважає його «найпослідовнішим представником українського неокласицизму», «вродженим неокласиком» [Корчова, 2020, с. 101]. На її думку, належність композитора до модернізму зумовлене естетичною метою його діяльності: «наполегливе оновлення старого (власне його модернізацію) та пошук нового (у вигляді модусу, скерованого у бік майбутнього, новітнього)», «тісний зв'язок з минулим (романтизмом) і майбутнім» [Корчова, 2020, с. 35, 38].

Так судилося, що підсумковим твором для фортепіанної, та зрештою майже всієї творчості майстра, стали «24 дитячі п'єси для фортепіано». Цим циклом продовжується давня історія дитячої музики¹. Написаний у 1930-ті роки для дітей і про дітей того часу, він у мінімізованому масштабі, у вигляді, адаптованому для юних слухачів та виконавців, містить стильові характеристики епохи. Даниною соціалістичній сучасності стали п'єси «У похід» і «Марш юних будьонівців». А от «Вальс», «Полька», «Мазурка» — це атрибути дитинства минулої епохи. Про зв'язок із минулим, діалог із традицією свідчить уже перший такт першої ж п'єси циклу. Веселий «Петрушка» «з'являється» на *до-мажорному* арпеджованому тризвуку, що асоціюється з *до-мажорною* прелюдією з першого тому барокового «Добре темперованого клавіру» Йоганна Себастьяна Баха, і Першою прелюдією оп. 28 (із циклу 24 прелюдії) романтика Фридерика Шопена (про не-одноразове звернення до творчості якого в «24 дитячих п'єсах» уже йшлося [Шамаєва, Волосатих, 20236])². Використання

¹ Велику родину з багатьма музично обдарованими нащадками Йоганн Себастьян Бах прилучав до барокового мистецтва своїми дво-і триголосними інвенціями, маленькими прелюдіями, п'єсками в збірниках. Зовсім юні геніальний Вольфганг і талановита Маріанна (Наннерль) Моцарти навчалися музики за нотними зошитами, які склав їхній батько із власних творів і творів інших композиторів — сучасників і попередників. Турбуючись про майбутнє своїх дітей, Роберт Шуман скомпонував «Альбом для юнацтва», який відкривав перед малечею світ фантазії, почуттів і мрій. Спілкуючись із племінниками в гостинному маєтку в Кам'янці на Черкащині, Петро Чайковський написав і присвятив їм «Дитячий альбом» з розповідями про навколишній світ, про їхні витівки, забави і вразливість душі, про радість життя в атмосфері душевного тепла рідного дому. Рідних мелодій сповнені (написані «рідною мовою») дитячі опери й фортепіанні п'єси Миколи Лисенка. Музика теплого, родинного спілкування, сповненого творчим началом. Принципи навчання музики «на народних засадах» продовжила Мар'яна Лисенко.

² Крім того, часті алюзії, ремінісценції і перетворення шопенівської музики в циклі детально висвітлені у статті К. І. Шамаєвої [2022]. Численним точкам перетину, дотичним аспектам, «віддзеркаленням» творчої

24 тональностей також нагадує «Добре темперований клавір» Й. С. Баха і «24 прелюдії» ор. 28 Ф. Шопена. Динамічні стрибки й мелодизовані епізоди, що змінюють їх, нагадують дволикість рахманіновського Полішинеля. Бешкетник зникає, висвистуючи всіма бажане зозулине «ку-ку». Назви п'єс, пов'язані з природою («За метеликом», «На узліссі», «Ранком у садочку», «Дощик») асоціюються з назвами імпресіоністичних картин-вражень Клода Дебюссі («Верес», «Сади під дощем», «Тумани», «Відображення у воді» тощо)¹.

П'єса «Не хочуть купити ведмедика» у збірнику має роль психологічної домінанти, яку в дитячому альбомі Петра Чайковського виконує «Хвороба ляльки». Але якщо в останній п'єсі звучить жалісний сум і співчуття, у замальовці В. Косенка (з використанням того ж самого мелодичного звукоряду) образа і пригнічений настрій переростають у крик і справжню істерику. Дитячий твір набуває ознак експресіонізму, притаманного часу створення п'єси.

«Етюд» має ознаки стилю інструктивних творів Карла Черні й містить художні завдання етюдів романтичної епохи. Настирливо динамічні, з нестримним рухом, із поступовою динамізацією звучання ритмічно витриманої фактури п'єси «Танкова» і «Токата» асоціюються з урбаністичними, сповненими новітніх технічних засобів.

Чудовим прикладом неофольклоризму стає «Українська народна пісня». Оригінальну мелодію автентичної пісні «Заслужський хліб добрий» автор збагатив вишуканим, технологічно винахідливим супроводом і, додавши коротенькі красномовні вислови «від автора», створив «малу річ» [Корчова, 2020, с. 103], маленький художній шедевр. Відголоски народного наспіву звучать у «Піонерській пісні». Одна з модернових новинок — незвично змінена метроритміка

діяльності й повсякдення двох митців також присвячено окрему публікацію [Шамаєва, Волосатих, 2023б].

¹ Про закономірні асоціації з відомим циклом французького композитора аналогічної тематики, «Дитячим куточком», згадувалось в одній із публікацій про цикл В. Косенка [Шамаєва, Волосатих, 2023а, с. 63–64].

надає примхливості «Балетній сценці» (нехарактерна для танців п'ятитактова фраза — 3+2) і сприяє драматичному напруженню «Казки» (6/4 — 5/4).

Завдяки образній привабливості, професійній майстерності композитор залучав музикантів-початківців до музики їхнього часу. Збірник Віктора Косенка «24 дитячі п'єси для фортепіано» став «малою музичною енциклопедією» певного періоду історії культури.

Список використаної літератури

1. Корчова О. О. Музичний модернізм як *terra cognita* : монографія. Київ : Муз. Україна, 2020. 490 с.
2. Косенко В. С. 24 дитячі п'єси для фортепіано / ред. М. Б. Степаненка. Київ : Муз. Україна, 1972. 50 с.
3. Шамаєва К. І. «24 дитячі п'єси для фортепіано» Віктора Косенка в історії європейської музики для дітей. *Українське музикознавство*. 2022. Вип. 48. С. 30–50.
4. Шамаєва К. І., Волосатих О. Ю. Архів Віктора Косенка як джерело реконструкції задуму «24 дитячих п'єс для фортепіано» (за фондами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2023а. Вип. 30. С. 59–75.
5. Шамаєва К. І., Волосатих О. Ю. Сплетіння доль. Фридерик Шопен — Віктор Косенко. *Аспекти історичного музикознавства / Харківський нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського*. Харків, 2023б. Вип. 31. С. 7–29.